

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

ERGENLERİN PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMINDA ANNE-BABA İZLEMESİNİN ROLÜ

İlkay DEMİR(*)

İstanbul Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3317-2557

Canan Sümeyra YILDIZ(**)

İstanbul Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-2587-978X

Esengül ÖZZORLU(***)

İstanbul Üniversitesi

ORCID: 0000-0001-5919-8347

Tuba KÖSE(****)

İstanbul Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-4788-0335

Yeliz YELKENCİ(*****)

İstanbul Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-0700-3226

ÖZ

Bu çalışmada ergenlerin problemleri internet kullanımında internet kullanım süresi, anne-babanın eğitim düzeyi ile anne-baba cep telefonu ve bilgisayar izlemesinin görece rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. İstanbul ilinde yaşları 14 ile 18 arasında değişen 250 lise öğrencisiyle yapılan çalışmada Problemleri İnternet Kullanımı Ölçeği, Anne-Baba İzleme Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formuyla veriler toplanmıştır. Gerçekleştirilen Hiyerarşik regresyon analizi sonucunda internet kullanım süresi, babanın eğitim düzeyi ve anne-baba bilgisayar izlemesinin birlikte ergenlerin problemleri internet kullanımını %16 düzeyinde anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Anne eğitim düzeyi ve cep telefonu izlemesinin model içindeki katkısı anlamlı bulunmazken, ergenin internet kullanım süresi ve babanın eğitim düzeyinin, anne-baba bilgisayar izlemesine göre model içindeki katkısının görece daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Problemleri İnternet Kullanımı, İnternet Bağımlılığı, Anne-Baba İzlemesi, Ergenler

THE ROLE OF PARENTAL MONITORING ON PROBLEMATIC INTERNET USE AMONG ADOLESCENTS

ABSTRACT

Present study aimed to examine the relative role of time spent on the internet, parents' educational background and parental mobile phone and computer monitoring behaviors on problematic internet use among adolescents. Participants of the study were 250 high school students from İstanbul aged between 14 and 18. Problematic Internet Usage scale, Parental Monitoring Scale and Demographic Information Form were used to collect data. Results of the hierarchical regression analysis revealed that time spent on the internet, fathers' education and parental computer monitoring together accounted for the 16% of the variance in problematic internet use among adolescents. While mothers' educational background and parental mobile phone monitoring had no significant contribution in the model, time spent on the internet and fathers' education were found to be stronger predictors of problematic internet use than parental computer monitoring.

Keywords

Problematic Internet Use, Internet Addiction, Parental Monitoring, Adolescents

*Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD. Öğretim Üyesi, demiri@istanbul.edu.tr

**İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Öğrencisi, csyldzz@gmail.com

***İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Öğrencisi, esen.eb5519@gmail.com

****İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Öğrencisi, tbks_34@hotmail.com

*****İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Öğrencisi, yeliztumkaya@gmail.com

Giriş

Çağımızın önemli iletişim araçlarından biri olan internet, günümüzde sosyal medyada (twitter, facebook vb.) paylaşımlarda bulunma, haberleşme, film izleme, alışveriş ve bankacılık işlemlerini yapma, gazete okuma ve sanal oyun oynama gibi çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır (Zorbaz ve Dost, 2014). İnternet, bu kullanım amaçlarının yanı sıra; özellikle ergenlerin, psikososyal gelişimlerinde olumsuz etki yaparak akademik başarılarını azaltmakta ve aşırı kullanım sonucunda, bir sorun haline gelmektedir (Çağır ve Gürgan, 2010). Bununla ilişkili olarak internet kullanım yoğunluğunun artması, problemlı internet kullanımı veya internet bağımlılığı gibi davranış problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Zorbaz ve Dost, 2014). İnternet kullanım oranının artışıyla birlikte ortaya çıkan problemlı internet kullanımı, her geçen gün giderek artan bir sorun haline gelmeye başlamaktadır (Siyez, 2014). Bazı kişiler internet kullanımını ihtiyaç duydukları miktarla sınırlayabilirken, bazılarının bunu yapamadığı; internetin yoğun kullanımı sebebiyle iş ve sosyal yaşamlarında problem yaşadıkları görülmektedir (Demir, Özköklü ve Turğut, 2015). İnternetin kullanılmasına ilişkin sorunların tanımlanmasında problemlı ya da patolojik internet kullanımı, internet bağımlılığı gibi çeşitli kavramlar kullanılmaktadır (Ceyhan, 2011).

Kuramsal Çerçeve

Problemlı internet kullanımı, bireyin interneti yoğun bir şekilde kullanma arzusuna engel olamaması, internet olmadığında sıkıntı ve huzursuzluk yaşaması ve oluşan durumun bireyin günlük hayatını olumsuz yönde etkilemesi olarak tanımlanmaktadır (Kaya, İkiz ve Asıcı, 2016). Bu olumsuz tutuma sahip olan bireyler günlük işlerini erteleme ve ihmal etme eğiliminin yanı sıra, interneti yoğun kullanmaları nedeniyle sağlık, kişisel gelişim, sosyal etkileşim ve diğer konularda sorun yaşayabilmektedir (Ceyhan, 2010; Çağır ve Gürgan, 2010; Meral ve Bahar, 2016). Bununla birlikte, problemlı internet kullanımı, yarattığı etki ve sonuçlarının yanında, beraberinde getirdiği sosyal ve psikolojik özellikler nedeniyle son yıllarda dikkat çeken konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya, İkiz ve Asıcı, 2016). İnternetin denetimsiz kullanımının beraberinde getirdiği tehlikelere bakıldığında ergenin fizik ve psikolojik sağlığını ve iyi oluşunu etkilediği bilinmektedir (Tuncer, 2000; Muslu ve Bolışık, 2009). İnternet ortamında bireysel ve işbirlikli öğrenmenin akademik başarıya olumlu etkileri olabilirken (Özdemir, 2005), öğrencilerin problemlı internet kullanımlarının artmasının, akademik başarılarının düşmesine neden olduğu görülmektedir (Bayraktar ve Gün, 2007).

Ergenlik döneminin karmaşık duygusal ve davranışsal özellikleriyle beraber ergenlerin çatışma ve problem çözme, iletişim ve stres yönetimi gibi yaşam becerilerinin beklenen düzeyde olmaması bazı sorunları da beraberinde getirebilmektedir (Kulaksızoğlu, 2008). Özellikle bu dönemde bazı arzuların ertelenmesinde güçlük yaşanması, problemlı kullanımın gelişmesine yol açabilmektedir (Özdemir, Kuzucu ve Ak, 2016). Ergenlerin riskli davranışlara yönelme eğilimi ve bağımlılık konusunda daha savunmasız olmaları, interneti bilinçsiz kullanma olasılıklarını artırmaktadır. Bu bağlamda ergenler, problemlı internet kullanımına ilişkin yüksek oranda risk taşımaktadır (Ceyhan ve Ceyhan, 2014).

Ergenlerin internet kullanımı ve sonuçlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda anne-babalık stillerinin, özellikle de kontrol, ilgi ve yakınlık gibi faktörlerin önemine değinmiştir. Anne babanın ergenlere olumlu destek sağlaması, doğru başa çıkma becerilerinin kazanılmasına ve bireysel kontrolün artmasına yardımcı olurken, ebeveyn desteğinin düşük olması ergenlerin çeşitli uyum ve davranış sorunlarına daha açık olmalarına neden olabilir (Aksoy, Kahraman ve Kılıç, 2008). Çalışmalarda, ergenleri izlemenin etkili ebeveynlikte önemli bir faktör olduğu ve olumsuzluklara karşı önlem olarak ebeveynlerin izleme yaptığı ortaya koyulmuştur (Stattin ve Kerr, 2000). Ergenlik döneminde görülen riskli davranışlarla ilgili yapılan çalışmalarda, özellikle riskli davranış ile ebeveyn izlemesi arasında olumsuz bir ilişki olduğunu göstererek (Li, Stanton ve Feigelman, 2000; Rai vd., 2003) ebeveyn izlemesinin bu dönemdeki önemini ortaya koymaktadır.

Literatür Taraması

Türkiye’de ebeveyn izlemesine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, çoğunlukla ana baba izlemesinin çeşitli değişkenlerle ilişkilerinin ele alındığı görülmüştür. Bu değişkenlerden risk davranışları, antisosyal davranışlar, madde kullanımı ve okul başarısı üzerinde ana baba izlemesinin etkileri ele alınmıştır (Çetin, 2010). Bunun yanı sıra Türkiye’de anne ve baba değişkenini ele alan çalışmalara baktığımızda ise anne baba tutumları ve çocuk yetiştirme stilleri (Tuzgöl, 2016; Sezer, 2010), anne baba denetimi (Kaner, 2002), anne babadan algılanan psikolojik denetim (Sayıl ve Kındap, 2010) gibi değişkenlerin ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır. Bahsedilen çalışmaların genel olarak değerlendirmesi yapıldığında ana babalık stillerinin farklı değişkenlerle ele alınarak incelendiği ve büyük çoğunluğunun ana babalığın tutum boyutu ile ilişkili olduğu görülmektedir. Buna karşın izleme ve izleme yollarına ilişkin doğrudan yapılan çalışmaların sayısının az olduğu görülmüştür (Çetin ve Çok, 2011).

İnternet bağlantılı teknolojik cihazlara sahip olan çocuk ya da gençlerin, internette ne yaptıkları genellikle denetim altında değildir. Bu noktada anne baba izlemesinin problemlı ergenin problemlı internet kullanımını önlemede önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden gençlerle ilgili yapılan araştırmaya göre ailelerin internetle ilgili endişe duyduğu konular sırasıyla çocuklarının cinsel içerikli kaynaklar görmesi, cinsel ya da siber zorbalığa uğraması, zarar verici sitelere girmesi ve sosyal olarak yalıtılmasıdır (Eurobarometer, 2008). Yapılan çalışmalarda ana babaların çocukları, internetin kullanım zamanı ile ilgili kurallar koyarak (Valcke ve diğerlerinden aktaran Özdemir, vd., 2016), internet kullanırken gözleyerek (Eastin, Greenberg ve Hofschire, 2006), ve filtreleme programları ile (Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2005) denetlemeye çalıştıklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra ana baba ve çocuk arasında internetin olumlu kullanımı ile ilgili kurulan iletişimin de risklere karşı koruyucu etkisi olabilmektedir.

Ergenlerin internet kullanımına yönelik yaklaşımları ailenin gösterdiği tutumdan etkilenmektedir, bu nedenle gencin internet ortamında nasıl zaman geçirdiğinin aile tarafından izlenmesinin de önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan bir araştırmada çocuğun internet kullanımının aile tarafından kontrol edilmemesi ya da internet kullanımına aile tarafından herhangi bir engel koyulmaması internetin kötüye kullanılmasında bir etken olarak görülmektedir (Young, 2004). Bu konuda Ayas ve Horzum (2013) tarafından yapılan araştırmada ihmalkâr internet tutumlarına sahip ebeveynlerin çocuklarının otoriter, izin verici ve demokratik tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarına kıyasla internet bağımlılığında daha yüksek puanlar aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun, çocuğun internet kullanımının aile tarafından izlenmesinin önemli olduğu görüşünü desteklediği söylenebilir. Anne babanın çocukların internet kullanımını kontrole yönelik olarak yapılan başka bir çalışmada da ebeveyn denetimi ile aşırı internet kullanımı arasında olumsuz yönde bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (Özdemir, vd., 2016). Yurtdışında anne-baba izlemesi ve problemlı internet kullanımı ilişkisine değinen çalışmalar bulunsa da (Lin, Lin ve Wu, 2009; Yen, Ko, Yen, Chang ve Cheng, 2009), ülkemizde doğrudan bu ilişkiyi ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ülkemizde problemlı internet kullanımında anne-babanın rolüne değinen sınırlı sayıda çalışma (Ayas ve Horzum, 2013; Özdemir vd., 2016), konunun anne-baba izlemesi özelinde ele alınmasının, bu alandaki bilgiye katkıda bulunacağını göstermektedir. Söz konusu tartışmalardan hareketle bu çalışmada ergenlerin problemlı internet kullanımını yordamada anne-baba izlemesinin rolünün incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma ilişkiyel tarama modelidir.

Katılımcılar

Çalışma grubu 2016-2017 eğitim yılında İstanbul ilinin Esenler ve Kâğıthane ilçelerinde bulunan Anadolu ve Meslek liselerinde öğrenim gören ve seçkisiz örnekleme metoduyla belirlenen 250 öğrenciden oluşmaktadır. Yaşları 14 ile 18 arasında değişen (\bar{x} =16.48, ss =0.88) öğrencilerin % 47’si kız (118) ve % 53’ü erkek

(132) öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların 39'u 9. Sınıf, 68'i 10. Sınıf, 143'ü 11. Sınıfa devam etmektedir. Katılımcıların 27'si tek ebeveynli ailelerde yaşarken, 223'ü anne ve babasıyla birlikte yaşamaktadır. Son olarak, katılımcıların annelerinin %20'si lise ve üstünde eğitim almışken, babaların %30'u lise ve üzeri eğitime sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Anne baba izleme ölçeği (ABİÖ)- Ergen formu. Ölçek, Cottrell vd. (2007) tarafından anne babaların çocuklarını ne ölçüde ve ne biçimlerde izlediklerini, son dört aydaki davranışlarını esas alarak belirlemeyi amaçlamaktadır. Likert tipindeki ölçek, 27 maddeden ve 7 alt boyuttan oluşmaktadır ve her alt boyut kendi içinde değerlendirilmektedir. Ölçeğin alt boyutları şunlardır: Dolaylı izleme (7 madde), doğrudan izleme (3madde), okul izlemi (4 madde), sağlık izlemi (4 madde), bilgisayar izlemi (4 madde), telefon izlemi (2 madde) ve kısıtlayıcı izleme (3 madde). ABİÖ'nin Türkçe adaptasyonu Karataş ve Öztürk (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin 7 alt boyutunun hepsinde iç tutarlılık katsayısı 0.69'dan büyüktür. Bu çalışmada ergenlerin internet kullanımlarının izlenmesi, ABİÖ-Ergen formunun bilgisayar izlemesi (Bilgisayar başında harcadığın zamanı sınırlandırdı) ve telefon izlemesi (Telefon konuşmalarına zaman sınırlaması koydu) alt boyutları kullanılarak ölçülmüştür. Bu boyutlarda cronbach alpha katsayıları sırasıyla 0.72 ve 0.78 olarak bulunmuştur.

Problemlı İnternet Kullanımı Ölçeği (PİKO). Ölçek üniversite öğrencilerinin problemlı internet kullanım düzeylerini değerlendirmek üzere geliştirilmiş (Ceyhan, Ceyhan ve Gürcan, 2007) ve ergenlere uyarlanmıştır (Ceyhan ve Ceyhan, 2009). Toplam 27 maddeden oluşan 5'li Likert tipindeki ölçekten minimum 33, maksimum 165 toplam puan alınabilmekte, ayrıca internetin olumsuz sonuçları, sosyal fayda/sosyal rahatlık ve aşırı kullanım başlıklarında üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar sağlıklı ve problemlı bir internet kullanımına işaret etmektedir. Ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı 0.95, ayrıca üç alt boyutun iç tutarlılık katsayısı 0.75'in üzerinde bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin toplam puan üzerinden değerlendirilmesi kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu. Katılımcıların cinsiyet, yaş, sınıf, interneti kullanma sıklığı ile anne ve babanın öğrenim durumu ve aile yapısına yönelik araştırmacılar tarafından hazırlanan ve yedi sorudan oluşan bir form kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler, iki lisede sınıf öğretmenleri ve okul psikolojik danışmanlarının yardımıyla araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Formlar, önceden yönetim ve öğretmenlerle kararlaştırılan saatlerde, öğrenciler tarafından ortalama yarım saatte yanıtlanmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinden önce, çarpıklık-basıklık değerleri (0.70, 1.10), aykırı değerler ve Tolerans (0.82-0.99)-VIF (1-1.2)değerleri incelenmiştir. Çarpıklık ve Basıklıkta normal dağılım için -2 ve +2 arasındaki değerler ölçüt olarak alınmıştır (George & Mallery, 2010). Buna göre verilerin normal dağıldığı, aykırı değer ve çoklu bağlantı sorunu bulunmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada öncelikle tüm değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Ayrıca regresyon modeli oluşturulmadan önce, cinsiyet, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenleri dummy olarak kodlanarak analize uygun hale getirilmiştir. Anne ve babanın eğitim düzeyi kodlanırken, lise eğitimi kesme noktası olarak alınmış ve kodlama ortaokul ve altı eğitim (0) ile lise ve üzeri eğitim (1) olarak gerçekleştirilmiştir. Bu işlemlerin ardından demografik değişkenler ile izlemenin problemlı internet kullanımını yordamadaki görece katkılarını test etmek için çok yönlü hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. İki blok halinde yapılan analizde birinci blokta internet kullanım süresi ile anne ve babanın eğitim durumu; ikinci blokta ise bilgisayar ve telefon izlemesi boyutları eklenerek model oluşturulmuştur. Tüm analizler SPSS 16 ile yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır. Problemlı internet kullanımı ile interneti kullanma sıklığı arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunurken ($p<0.01$), bilgisayar izlemeyle olumsuz yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş, yaş ve telefon izlemeyle anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Değişkenler arası korelasyon değerleri

	1	2	3	4	5	\bar{X}	Ss
Yaş (1)	1	0.010	-0.072	0.006	0.061	16.48	0.886
İnterneti kullanma sıklığı (2)		1	0.073	0.067	0.256**	3.3447	1.89
Bilgisayar izleme (3)			1	0.319**	-0.239**	5.8520	1.98
Telefon izleme(4)				1	-0.058	2.5840	1.05
Problemlı internet kullanımı (5)					1	65.1320	24

(* $p<0.05$, ** $p<0.01$, *** $p<0.001$)

Korelasyon analizinin ardından, demografik değişkenler ile izlemenin, problemlı internet kullanımındaki görece yordayıcılığını belirlemek için çok yönlü hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. İki blok halinde yapılan analizde birinci aşamada internet kullanım süresi ile anne ve babanın eğitim durumu; ikinci aşamada ise bilgisayar ve telefon izlemesi boyutları eklenmiştir (Tablo 2).

Sonuçlara göre, demografik değişkenlerden internet kullanım süresi ve babanın eğitim durumunun modele anlamlı bir katkıda bulunduğu saptanmıştır ($R^2=0.11$, $F(3/231)=9.43$, $p<0.01$). Modele ikinci adımda eklenen izleme boyutlarından ise, yalnızca bilgisayar izlemesinin modele anlamlı bir katkıda bulunduğu saptanmıştır ($R^2=0.16$, $F(5/229)=8.64$, $p<0.01$).

Tablo 2. Problemlı internet kullanımını yordamaya yönelik hiyerarşik regresyon analizi

	Model 1			Model 2		
	B	SE B	β	B	SE B	β
İnt. Kullanım sıklığı	3.39	3.11	0.27***	3.56	5.42	0.28***
Anne öğrenimi	-5.47	0.78	-0.09	-3.87	0.76	-0.06
Baba öğrenimi	-7.84	4.01	-0.15*	-3.87	3.95	-0.14*
Bilgisayar izleme				-7.19	3.41	-0.23***
Telefon izleme				-2.69	0.76	0.01
R^2			0.11			0.16
F ΔR^2			0.11			0.05

(* $p<0.05$, ** $p<0.01$, *** $p<0.001$)

Analizin birinci adımında internet kullanım süresi ve babanın eğitiminin varyansa %11 oranında katkıda bulunduğu saptanmıştır. Hiyerarşik regresyon analizinde ikinci aşamada bilgisayar izlemesinin modele eklenmesi ile toplam varyans %16'ya yükselmiş ve bilgisayar izlemesinin özgün katkısı %5 olarak saptanmıştır. Bu sonuçlar, ergenlerin problemlı internet kullanımını yordamada internet kullanım sıklığı ve babanın eğitim düzeyinin; anne-babanın izleme davranışlarına göre daha yüksek bir rol oynadığını göstermektedir. Diğer yandan bu sonuçlara göre, babanın eğitiminin, izleme davranışını arttırarak problemlı internet kullanımını azaltabileceği düşünülmüştür. Bilgisayar izlemesinin babanın eğitimi ve problemlı internet

kullanımındaki olası aracı rolünü sınamak amacıyla öncelikle Baron ve Kenny'nin (1986) önerdiği gibi baba öğrenim düzeyinin bilgisayar izleme ile ilişkisinin incelendiği basit regresyon analizi yapılmış, ancak model istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($R^2=0.10$, $F(1/117)=12.65$, $p>0.05$). Dolayısıyla, babanın eğitimi ve problemlı internet kullanımı arasında bulunan ilişkiye, izleme davranışının aracılık etmediği söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda ilk olarak, internet kullanım süresinin problemlı internet kullanım düzeyinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu, bu sonuca göre ergenlerin internet kullanım süreleri arttıkça problemlı internet kullanım düzeylerinin arttığı bulunmuştur. İnternet kullanım süresine ilişkin bu bulgu, literatürdeki benzer çalışmalarla paralellik göstermektedir (Lin, Lin ve Wu, 2009; Kelleci, Güler, Sezer ve Gölbashi, 2009; Ceyhan, 2011; Gökçearsan ve Günbatır, 2012; Ayas ve Horzum, 2013; Özer, 2013; Yılmaz, Şahin, Haseski ve Erol, 2014; Demir vd., 2015). İnternette geçirilen zamana bağılı olarak artan internet kullanımı özellikle öz kontrol yeteneği düşük olan ergenlik çağındaki bireyler için giderek daha riskli olmakta ve artan riskle birlikte ebeveyn denetimine olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Ebeveyn denetimiyle ilişkili olarak anne baba eğitim düzeyinin de değişken olarak incelendiği bu araştırmanın sonucunda, problemlı internet kullanımı ile anne eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın bu bulgusu, anne eğitim düzeyi ve internet bağımlılığının incelendiği literatürdeki araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Gökçearsan ve Günbatır, 2012; Zorbaz, 2013; Altıntaş ve Öztabak, 2016).

Araştırmanın diğeri bir bulgusu olan baba eğitim düzeyinin ergenlerin internet kullanımı üzerinde temel etken olarak bulunduğu bu çalışma, İkiz, Asıcı, Kaya ve Sakarya'nın (2015) araştırma bulgularıyla benzerlik gösterirken; literatürdeki bazı çalışmaların sonuçlarıyla çelişmektedir (Büyükşahin Çevik ve Çelikkaleli, 2010; Özer, 2013). Baba eğitim düzeyinin ergenlerin problemlı internet kullanımı davranışında temel etken olarak bulunması, babanın eğitim seviyesi arttıkça çocuğı için daha ilgili ve destekleyici olması ve daha uygun kontrol ve disiplin yöntemleri kullanması, bu durumun da ergenin olumsuz davranışını azaltacağı şeklinde yorumlanabilir. Babanın eğitim düzeyinin ergenin başarısı, okula devamı ve çeşitli uyum ve davranış örüntüleri ile ilişkili olduğunu gösteren bir çok çalışma bulunmaktadır (Parcel ve Menaghan, 1994; Brown ve Rife, 1991). İncelendiğinde, hem yurtdışında hem de ülkemizde yapılan çalışmalar, babanın ebeveynliğe katılımı ve ergenle olumlu iletişiminin babanın eğitim düzeyiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Düşük eğitimli babaların daha fazla disiplin ve cezayı öne çıkaran otoriter bir ebeveynlik tutumuna sahip oldukları, eğitilmiş babaların ise iletişim ve karşılıklı yakınlığı öne çıkaran demokratik ebeveynlik tutumuna sahip oldukları görülmektedir (Steinberg, 1997; Tezel Şahin ve Özyürek, 2008). Babanın ebeveynliğe aktif katılımının ve babayla yakın ilişkilerin ergenlerde görülen riskli davranışları ve davranış bozukluklarını, hem içe yönelim hem de dışa yönelim problemlerini önemli ölçüde düşürdüğünü gösteren bir çok çalışma bulunmaktadır (Amato ve Rivera, 1999; Boyce vd., 2006; Bronte-Tinkew, Moore ve Carrano, 2006; Dorius, Bahr, Hoffmann ve Harmon, 2004; Flouri ve Buchanan, 2002; Flouri, 2005; Howard vd., 2006; Zimmerman vd., 2000). Bu çalışmalar dikkate alındığında babanın eğitim düzeyinin, ergenin problemlı internet kullanımıyla ilişkili bulunması, ilgili yazınla paralellik göstermektedir.

Babanın eğitim düzeyiyle ilgili bir diğeri açıklamaya göre, babanın eğitim düzeyi, ailenin ekonomik koşullarını belirleyen en temel faktörlerdendir. Araştırmalar babanın kazancının halen ailenin ekonomik durumunun önemli bir belirleyicisi olduğunu (Amato ve Booth, 1997) ve ekonomik koşulların ergenlerin duygusal ve davranışsal problemleriyle yakından ilişkili olduğunu (Brooks-Gunn, Britto ve Brady, 1999; Crouter, Davis, Updegraff, Delgado ve Fortner, 2006; Duncan ve Brooks-Gunn, 1997) ortaya koymaktadır. Yani babanın eğitim seviyesi arttıkça, ergene sağladığı ekonomik, sosyal ve eğitsel kaynaklar artmakta, bu da ergenlerin problemlı internet kullanımı gibi davranışlar geliştirmesini önleyebilmektedir. Bu yorumu test

edebilmek için sonraki çalışmalarda problemlı internet kullanımı ile ekonomik koşullar arasındaki ilişkinin daha kapsamlı olarak ele alınması uygun olacaktır.

Babanın eğitimi ile ilgili bu bulgu aynı zamanda müdahale programları için de önemli bir katkı sunabilir. Ergenlerde problemlı internet kullanımına müdahale ederken yapılan çalışmalara anne-babaları dâhil etmenin, özellikle izleme konusunda anne-babalara rehberlik etmenin, ayrıca babanın eğitim düzeyinin önemli olduğu bulunduğundan babalara yönelik eğitimlere odaklanmanın ya da yapılan müdahale çalışmalarına babayı da dâhil etmenin etkili olabileceği düşünülebilir.

Araştırmanın diğer bulgusu ergenlerde anne-baba izemesinin problemlı internet kullanımını yordamasına yöneliktir. Araştırma bulgusuna göre bilgisayar izemesinin özgün katkısının model içerisinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Yen, Ko, Yen, Chang ve Cheng (2009) araştırmalarında düşük anne-baba izemesinin ergenlerde internet bağımlılığını yordamada anlamlı bir faktör olduğunu bulmuştur. Benzer biçimde Lin, Lin ve Wu (2009) çalışmalarında ergenlerde internet bağımlılığının en temel önleyicisinin anne-baba izemesi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Onlara göre, ergenlerin gündelik internet etkinlikleri oyun oynamak, sosyal medyada zaman geçirmek gibi önceden belirlenmiş bir zaman sınırına dayanmayan etkinliklerden oluşmaktadır ve bu durum, anne-babanın belirlediği kurallar ve izleme olmadığında kolaylıkla aşırı kullanıma yol açarak problemlı internet kullanımını beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada her ne kadar anne-babanın izleme davranışı, ergenlerin problemlı internet kullanımını anlamlı düzeyde yordasa da, ergenin internet kullanım süresi ve babanın eğitimi kadar güçlü bir yordayıcı olmadığı görülmüştür. Bu durumun nedenleri incelendiğinde ilk olarak bu çalışmada kullanılan ölçeğin ölçtüğü izleme stratejisinden kaynaklanabileceği düşünülebilir. Kısıtlayıcı izleme stratejileri, ergenin davranışlarını sınırlandırma, doğrudan yaptırım oluşturma ve onun bilgisi dışında kontrol etme yöntemlerinden oluşmaktadır. Bu yöntemler arasında özellikle bilgisayarda girdiği siteleri engelleme ve hangi sitelere girdiği kontrol etme gibi maddeler söz konusu kısıtlayıcı izlemeyi ifade etmektedir. İzleme için kullanılan doğrudan stratejiler ise, ergenle sohbet etme, ondan bilgi alma ve bilgi verme, birlikte karar alma gibi açık iletişime dayalı stratejilerdir (Cottrell vd., 2007; Keijsers ve Laird, 2014). Alandaki çalışmalar kapalı izleme stratejilerinin ergenin daha fazla bilgi saklamasına yol açabileceğini ve ebeveyn-ergen ilişkisine olumsuz bir etkisi olduğunu göstermektedir (Cottrell vd., 2017). Dolayısıyla bu çalışmada anne-baba izemesinin beklendiği düzeyde güçlü bir yordayıcı olarak çıkmamasının, kısıtlayıcı izleme stratejilerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Sonraki çalışmalarda sohbet başlatma, bilgi alışverişinde bulunma, ortak kural belirleme gibi doğrudan izleme stratejilerine yer verilmesi, anne-baba izemesinin katkısını ortaya koymak açısından önemli görülmektedir.

Diğer yandan Li, Garland ve Howard'ın (2014) bu konudaki çalışmaları derleyerek gerçekleştirdikleri gözden geçirme çalışmasında, problemlı internet kullanımı olan ergenlerin ailelerini yüksek düzeyde cezalandırıcı ve düşük düzeyde yakın ve destekleyici olarak algıladıkları bulunmuştur. Bu çalışmada babanın eğitim seviyesi ve problemlı internet kullanımı arasındaki ilişkide bilgisayar izemesinin aracı bir rolü olmadığı görülmüştür. Babanın destekleyici davranışının eğitim düzeyi ile birlikte arttığı dikkate alındığında, babanın eğitimi ve problemlı internet kullanımı arasındaki ilişkiye, babanın yakın ve destekleyici tutumunun aracılık edebileceği düşünülebilir. İlerideki çalışmalarda söz konusu aracılık ilişkisinin test edilmesinin konuyla ilgili daha zengin bir kaynak sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada bilgisayar izemesi problemlı internet kullanımının anlamlı bir yordayıcısı olarak bulunurken, cep telefonu izemesi anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuç anne-babaların, çocuklarının bilgisayar kullanımını izemesinin cep telefon kullanımını izlemekten daha kolay olması şeklinde yorumlanabilir. Anne -baba denetiminin ev içerisinde sınırlı kalması ve cep telefonunun daha çok dışarda kullanımı, cep telefonu üzerinde anne-baba denetimi ve müdahalesini sınırlandırmış olabilir. Aynı zamanda bu araştırmada anne-babaların cep telefonu izemesi, anne-baba izemesi ölçeğinin telefon izleme alt boyutuyla ölçülmüştür. Söz konusu boyutun

yalnızca iki maddeden oluşmasının araştırma için yeterince güvenilir sonuçlar vermemiş olabileceği düşünülmektedir. Bu gerekçeyle Türkiye’de sonraki çalışmalarda cep telefonu, bilgisayar ve benzeri internet temelli cihazları da içeren kapsamlı bir anne-baba internet izlemesi ölçme aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca ileriki çalışmalarda cep telefonu izlemesinin problemlı internet kullanımı dışında, doğrudan etki edebileceği düşünülen problemlı cep telefonu kullanımı (Güzeller ve Coşkuner, 2012) bağlamında incelenmesinin daha anlamlı sonuçlar verebileceği düşünülmektedir.

Son olarak bu çalışmada problemlı internet kullanımında anne baba izlemesinin rolü incelenmiştir. Sonraki çalışmalarda problemlı internet kullanımının izlemenin dışındaki anne-baba faktörleriyle ilişkisi incelenebilir. Örneğin internet arabuluculuğu (internet mediating) kavramı incelendiğinde ebeveyn ve çocuğun daha çok birlikte hareket ettiği söylenebilir. Ana baba izlemesinde ise çoğunlukla ana baba denetimi ve sınırlandırması ile ilişki kurulduğu ve hatta ana baba kontrolünü inceleyen bazı çalışmalarda kullanılan ölçeklerin, ebeveyn kontrolünü anlamak için ebeveyn izlemesi maddelerinden faydalandıkları gözlemlenmektedir (Crouter ve Head, 2008; Durager ve Sonck, 2014). Yani, arabuluculukta daha çok ergenle birlikte karar almak söz konusuysen, izlemede daha çok sınırlandırma ve kontrol tedbirlerinin yer aldığı söylenebilir. Bu nedenle sonraki çalışmalarda internet arabuluculuğu ile internet izlemesinin ergenin problemlı internet kullanımındaki görece rollerini incelemek, anne-babalar için hazırlanacak müdahale programları için daha yol gösterici veriler elde edilmesine katkıda bulunabilir.

Kaynakça

- Aksoy, A. B., Kahraman, Ö. G., & Kılıç, Ş. (2008). Ergenlerin algıladıkları ebeveyn izleme ve destek davranışları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 1-14.
- Altıntaş, S., & Öztapak, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin problemlı internet kullanımları ile anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 7(13), 109-128.
- Amato, P. R., & Rivera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 61(2), 375-384.
- Amato, P. R., & Booth, A. (1997). *A generation at risk: Growing up in an era of family upheaval*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ayas, T. & Horzum, M.B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 46-57.
- Bayraktar, F., & Gün, Z. (2007). Incidence and correlates of internet usage among adolescents in North Cyprus. *Cyberpsychology & Behavior*, 10(2), 191-197.
- Boyce, T. W., Essex, M. J., Alkon, A., Goldsmith, H H., Kraimer, H. C., & Kupfer, D. J., (2006). Early father involvement moderates biobehavioral susceptibility to mental health problems in middle childhood. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45(12), 1510-1521.
- Büyükşahin Çevik, G., & Çelikkaleli, Ö. (2010). Ergenlerin arkadaş bağımlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 225-240.
- Bronte-Tinkew, J., Moore, K. A., & Carrano, J. (2006). The father-child relationship, parenting styles, and adolescent risk behaviors in intact families. *Journal of Family Issues*, 27(6), 850-881.
- Brooks-Gunn, J. Britto, P. R., & Brady, C. (1999). Struggling to make ends meet: Poverty and child development. In M. E. Lamb (Ed.), *Parenting and child development in "nontraditional" families* (pp.279-304). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Brown, C. S., & Rife, J. C. (1991). Social , personality, and gender differences in at-risk and not-atrisk sixth grade students. *Journal of Early Adolescence*, 11, 482-495.
- Ceyhan, E. (2010). Problemlı internet kullanımı düzeyi üzerinde kimlik statüsünün ve cinsiyetin yordayıcıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3), 1323-1355.
- Ceyhan, A. A. (2011). Ergenlerin problemlı internet kullanım düzeylerinin yordayıcıları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(2), 85-94.
- Ceyhan, A. A., & Ceyhan, E. (2014). Problemlı internet kullanım ölçeğinin ergenlerde geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 15(2), 56-64.
- Ceyhan, E., Ceyhan, A. & Gürcan, A. (2007). The validity and reliability of the problematic internet usage scale. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 7(1), 25-40.
- Cottrell, L., Lilly, C. A., Metzger, A., Cottrell, S. A., Epperly, A. D., Rishel, C., & Stanton, B. F. (2017). Constructing tailored parental monitoring strategy profiles to predict adolescent disclosure and risk involvement. *Preventive Medicine Reports*, 7, 147-151.
- Cottrell, S. A., Branstetter, S., Cottrell, L., Harris, C. V., Rishel, C., & Stanton, B. F. (2007). Development and validation of a parental monitoring instrument: Measuring how parents monitor adolescents' activities and risk behaviors. *The Family Journal*, 15, 328-335.
- Crouter, A. C., Davis, K. D., Updegraff, K., Delgado, M., & Fortner, M. (2006). Mexican American fathers' occupational conditions: Links to family members' psychological adjustment. *Journal of Marriage and Family*, 68, 843-858.
- Çağır, G., & Gürkan, U. (2010). Lise ve üniversite öğrencilerinin problemlı internet kullanım düzeyleri ile algılanan iyilik halleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 70-85.

- Çetin, H. (2010). *Anababaların ortaöğretime devam eden çocuklarını (ergenleri) izlemeleri ve izleme yolları*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çetin, H., & Çok, F. (2011). Ana babaların ergen çocuklarını izlemeleri: Bir gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(3), 223-234.
- Crouter, A. C., & Head, M. R. (2008). Parental monitoring and knowledge of children. *Parenting*, 3, 461-483.
- Demir, İ., Özköklü, D., & Turğut, B. (2015). Ergenlerin problemlı internet kullanımının yordanmasında denetim odağı ve yaşam doyumunun rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 720-731.
- Dorius, C. J., Bahr, S. J., Hoffmann, J. P., & Harmon, E. L. (2004). Parenting practices as moderators of the relationship between peers and adolescent marijuana use. *Journal of Marriage and Family*, 66, 163-178.
- Duncan, G. J., & Brooks-Gunn, J. (1997). *Consequences of growing up poor*. New York: Russell Sage Foundation Press.
- Durager, A., & Sonck, N. (2014). Testing the reliability of scales on parental internet mediation. http://eprints.lse.ac.uk/60220/1/EU_Kids_Online_ScalesReport2014.pdf . Erişim tarihi: 30.05.2017.
- Eastin, M. S., Greenberg, B. S., & Hofschire, L. (2006). Parenting the internet. *Journal of Communication*, 56(3), 486-504.
- Eurobarometer (2008). *Towards a safer use of the İnternet for children in the EU—a parents perspective*. www.ec.europa.eu. Erişim tarihi: 22.06.2017.
- Flouri, E., & Buchanan, A. (2002). Life satisfaction in teenage boys: The moderating role of father involvement and bullying. *Aggressive Behavior*, 28, 126-133.
- Flouri, E. (2005). *Fathering and child outcomes*. West Sussex, England: John Wiley & Sons Ltd.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update*. Boston: Pearson.
- Gökçearslan, Ş., & Günbatar, M. S. (2012). Ortaöğrenim öğrencilerinde internet bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(2), 10-24.
- Güzeller, C. O. & Coşguner, T. (2012). Development of a problematic mobile phone use scale for Turkish adolescents. *Cybeypsychology, Behavior and Social Networking*, 15(4), 205-211.
- Howard, K. S., Lefever, J. E., Borkowski, J. G., Whitman, T. L. (2006). Fathers' influence in the lives of children with adolescent mothers. *Journal of Family Psychology*, 20(3), 468-476.
- İkiz, E., Asıcı, E., Kaya, Z., & Sakarya, Ö. (2015). Problemlı internet kullanımının ailesel değişkenler açısından incelenmesi. *Güncel Psikiyatri ve Psikonörofarmakoloji Dergisi*, 5(2), 7-15.
- Kaner, S. (2002). Ana baba denetimleriyle ergenlerin suç kabul edilen davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. 1. *Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s.229-255) içinde. UNICEF Yayınları.
- Karataş, H., & Öztürk, C. (2011). Anne-baba izleme ölçeğinin psikometrik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12(2), 151-157.
- Kaya, Z., İkiz E., & Asıcı, A. (2016). Investigation of the relationship between problematic internet use and psychological symptoms of science high school students. *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 451-465.
- Kelleci, M., Güler N., Sezer H., & Gölbaşı Z. (2009). Lise öğrencilerinde internet kullanma süresinin cinsiyet ve psikiyatrik belirtiler ile ilişkisi. *Preventive Medicine Bulletin*, 8(3), 223-230.

- Keijsers, L. & Laird, R. D. (2014). Mother adolescent monitoring dynamics and the legitimacy of parental authority. *Journal of Adolescence*, 37(5), 515-524.
- Kulaksızoğlu, A. (2008). *Ergenlik psikolojisi*. (10. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Li, W., Garland, E., & Howard, O. (2014). Family factors in internet addiction among Chinese youth: A review of English and Chinese language studies. *Computers in Human Behavior*, 31, 393-411.
- Li, X., Stanton, B., & Feigelman, S. (2000). Impact of perceived parental monitoring on adolescent risk behavior over 4 years. *Journal of Adolescent Health*, 27(1), 49-56.
- Lin, C., Lin, S., & Wu, C. (2009). The effects of parental monitoring and leisure boredom on adolescents' internet addiction. *Adolescence*, 44(176), 993-1004.
- Meral, D., & Bahar, H. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinde problemlı internet kullanımının yalnızlık ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1117-1134.
- Mitchell, K., Wolak, J., & Finkelhor, D. (2005). Police posing as juveniles online to catch sex offenders: Is it working? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 17(3), 241-267. doi: 10.1007/s11194-005-5055-2.
- Muslu, G. K., & Bolışık, B., (2009). Çocuk ve gençlerde internet kullanımı. *Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 445-450.
- Özdemir, S. (2005). *Web ortamında bireysel ve işbirlikli problem temelli öğrenmenin eleştirel düşünme becerisi, akademik başarı ve internet kullanımına yönelik tutuma etkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Özdemir, Y., Kuzucu, Y., & Ak, Ş. (2016). Ergenlikte saplantılı internet kullanımının ebeveyn ve ergenlerin bildirimine dayalı olarak incelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(2), 340-343.
- Özer, Ş. (2013). *Problemlı internet kullanımının benlik saygısı ve öznel iyi oluş ile açıklanabilirliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Parcel, T. L., & Menaghan, E. G. (1994). *Parents' jobs and children's lives*. New York: de Gruyter.
- Rai, A., Stanton, B., Wu, Y., Li, X., Galbraith, J., Cottrell, L.,...& Burns, J. (2003). Relative influences of perceived parental monitoring and perceived peer involvement on adolescent risk behaviors: An analysis of six cross-sectional data sets. *Journal of Adolescent Health*, 33(2), 108-118.
- Sayıl, M., & Kındap, Y. (2010). Ergenin anne-babadan algıladığı psikolojik kontrol: Psikolojik kontrol ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 62-71.
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin kendilik algılarının anne baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-19.
- Siyez, D. M. (2014). Lise öğrencilerinin problemlı internet kullanımının yordayıcıları olarak heyecan arama ve cinsiyet. *The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 63-97.
- Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71(4), 1072-1085.
- Steinberg, L. (1997). *Ergenlik*. (Çev. Ed. F. Çok) İmge.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2008). 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin demografik özelliklerinin çocuk yetiştirme tutumlarına etkisinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 395-414.
- Tuncer, N. (2000). Çocuk ve internet kullanımı. *Türk Kütüphaneciliđi*, 14(2), 205-212.
- Tuzgöl, M. (2016). Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(14), 39-48.

- Yen, C., Ko, C., Yen, J., Chang, Y., & Cheng, C. (2009). Multi-dimensional discriminative factors for internet addiction among adolescents regarding gender and age. *Psychiatry and clinical nuerosciences*, 63(3), 357-364.
- Yılmaz, E., Şahin, Y., Haseski, H., & Erol, O. (2014). Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir İli Örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 133-144.
- Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 402-415.
- Zimmerman, M. A., Salem, D. A., & Notaro, P. C. (2000). Make room for daddy II: The positive effects of fathers' role in adolescent development. In R. D. Taylor & M. C. Wang, et al. (Eds.), *Resilience across contexts: Family, work, culture, and community* (pp. 233-253). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Zorbaz, O. (2013). *Lise öğrencilerinin problemlı internet kullanımının cinsiyet, sosyal kaygı ve akran ilişkiler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Zorbaz, O., & Tuzgöl Dost, M. (2014). Lise öğrencilerinin problemlı internet kullanımının cinsiyet, sosyal kaygı ve akran ilişkiler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 298-310.